

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 49
Sayfa/Page: 77-102
ISSN: 1302-6879

**Demokrat Parti Balıkesir Mebusu İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın
27 Mayıs Sonrası Yargılanması: Anayasayı İhlal Davası**
*The Balıkesir Deputy Of Democratic Party İbrahim Sıtkı Yırcalı's Trial After
27th May: Violation of the Constitution*

• **Beral ALACI***

*Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İzmir/Türkiye,
Asst. Prof., İzmir Demokrasi University, Faculty
of Arts and Sciences, Department of History
Izmir/ Turkey,
beral.alaci@idu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9339-0903

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma

Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

12/05/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

23/07/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

30/09/2020

Atrf: Alacı, B. (2020). Demokrat Parti Balıkesir Mebusu İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın 27 Mayıs Sonrası Yargılanması: Anayasayı İhlal Davası. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 77-102

Citation: Alacı, B. (2020). The Balıkesir Deputy Of Democratic Party İbrahim Sıtkı Yırcalı's Trial After 27th May: Violation of the Constitution. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 49, 77-102

Öz

1950 seçimleri ile başlayan Demokrat Parti iktidarı, on yılın ardından 27 Mayıs 1960'da yaşanan askeri darbe ile son bulmuştur. On yıllık iktidarları boyunca yaptıkları pek çok icraat, darbe sonrası kurulan Yassıada Mahkemelerinde dava konusu olan Demokrat Partililer, muhtap oldukları suçlamalarla ilgili olarak yargılanmışlardır. Yargılanan Demokrat Partililerden biri de Balıkesirli İbrahim Sıtkı Yırcalı'dır. 1908 yılında Balıkesir'de doğan İbrahim Sıtkı Yırcalı, hukuk eğitimi almış, Maliye Müfettişliği, gazetecilik, avukatlık gibi pek çok alanda çalıştıktan sonra 1950 yılında yapılan seçimlerle Demokrat Parti saflarından milletvekili seçilerek Meclis'e girmiştir. DP'nin on yıllık iktidarı süresince üç dönem milletvekili seçilen Yırcalı, Gümrük ve Tekel, İşletmeler, İktisat ve Ticaret, Turizm, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları yapmıştır. 1960 Darbesi sonrası tutuklanan Yırcalı ile ilgili Anayasayı İhlal davası başta olmak üzere birçok konuda dava açılmıştır. Yırcalı'nın yargılanma süreci, 27 Mayıs Sonrası yaşananlar ile ilgili önemli bir kesit olmakla birlikte, Yırcalı'nın siyasi hayatında da önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma ile Balıkesir Mebusu İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın Anayasayı İhlal Davası'ndaki yargılanma süreci arşiv belgeleri, araştırma eserler ve gazeteler ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Sıtkı Yırcalı, Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960, Yassıada, Yüksek Adalet Divanı.

Abstract

Democrat Party acceded with the elections made in 1950 and they left their task of ten years with the military coup on 27 May 1960. All the things that the Democrat Party has done in the time of their administration were used against them at the Yassıada courts and they had trials for the things they have done in. One of those prosecuted was İbrahim Sıtkı Yırcalı of Democrat Party from Balıkesir. İbrahim Sıtkı Yırcalı was born in 1908, Balıkesir. He was educated in law and worked as a finance inspector, journalist, and lawyer and then he was elected as MP from the Democrat Party in the elections in 1950 and joined parliament. During ten years of the government of the Democrat Party, he was elected as MP for three sessions and he worked as Minister of Customs and Exercise, Businesses, Economy and Trade, Industry, and Technology. He was arrested after the 1960 coup and there were many accusations against him starting from breaching the constitutional law. Yırcalı's trial process was an important part of the things that happened after 27 May and also a very important part of Yırcalı's political life. With this study, the trial process of the Deputy of Balıkesir İbrahim Sıtkı Yırcalı in the Violation of the Constitution was examined in the light of archive documents, research works, and newspapers.

Keywords: İbrahim Sıtkı Yırcalı, Democrat Party, 27th May 1960, Yassıada, Member of Parliament Trials Minister

Giriş

II. Dünya Savaşı, savaşa dâhil olsun olmasın pek çok ülkeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Hiç şüphe yok ki Türkiye de bu etkiden nasibini alan devletler arasında yer almıştır. Türkiye açısından hem dış hem iç politikada çok hareketli geçen 1945 yılı, ülkeyi yönetenleri, uluslararası platformlarda önemli kararlar almaya yönlendirirken, iç siyasette de tek partili sistemden çok partili sisteme geçişin zeminini hazırlamaya sevk etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çok partili sistemi destekler açıklamaları (Turan, 2002: 86; Eroğul, 1990: 5; Ayn Tarihi, Mayıs 1945; Ahmad, 1976: 15) ve CHP'ye karşı biriken muhalefet 1945-1950 yılları arasında pek çok partinin kurulmasını, Türkiye'nin "çok partili hayat" ile tanışmasını sağlamıştır. 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti, bu süreçte kurulan en önemli parti olmuş ve 1950 yılındaki seçimlerle birlikte on yıl sürecek olan iktidar serüvenine başlamıştır (Albayrak, 2004: 148-174; Gevgilili, 1981: 38; Babaoğlu, 2017:377).

Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı Türk siyasi tarihi açısından pek çok kazanımı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde iç ve dış siyasette alınan kararlar, yaşanan gelişmeler, ülkenin siyasi tarihi açısından önemli başlıklar oluştururken; Demokrat Parti bünyesinde siyasi hayata başlayan pek çok isim de üzerinde çalışılması gereken

biyografiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu isimlerden bir tanesi de İbrahim Sıtkı Yırcalı'dır. Balıkesirli olan İbrahim Sıtkı Yırcalı 1946 yılında Demokrat Parti'nin il teşkilatı bünyesinde siyasete başlamış, DP iktidarı boyunca IX., X., XI. Dönem Balıkesir Milletvekilliği ve çeşitli bakanlıklar yapmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan darbe sonrasında Yassıada Mahkemesinde yargılanmış, sonrasında da hayatının sonuna kadar siyasi ve hukuki faaliyetler içinde yer almıştır.

1. İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri

İbrahim Sıtkı Yırcalı 1324 (1908) yılında Balıkesir'de, Börekçiler Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir (TBMM Olumluk Kâğıdı, D.IX:1950; Öztürk, 1998: 141). Babası Ahmet Şükrü Bey, annesi Emine Kadriye Hanım'dır. İlköğrenimini Balıkesir ve Konya'da (TBMM Albümü/2,2010:30) tamamlayan Yırcalı, 1927'de Kabataş Lisesi'ni bitirmiştir. Ardından girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1930-1931 eğitim yılında iyi derece ile bitirmiştir (Öztürk, 1998: 141). Peşi sıra Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesinde "*Amme Hukuku ve İktisat Grubundan doktora vererek*" (TBMM Olumluk Kâğıdı, D.IX:1950); "*Devlet Borçlarının Taksimi*" (Öztürk, 1998: 141) konulu tezi ile Hukuk doktoru unvanını almıştır. Hukuk eğitiminin yanı sıra Paris Siyasal Bilgiler Okulu'ndan da (L'ecole Libre des Sciences Politiques) mezun olarak yurda dönen Yırcalı; 1935 yılının son günlerinde Maliye Vekâleti bünyesinde çalışmaya başlamıştır.¹ Müfettiş adayı olarak başladığı memurluğa², 1936 yılında girdiği bir sınavın ardından Maliye Müfettişi olarak devam etmiştir. (TBMM Tercüme-i Hal Varakası, D.X: 1954) Memuriyetine 31 Ağustos 1942 ile 1 Şubat 1944 tarihleri arasında Yedek Subay Okulu'nda topçu asteğmen olarak yaptığı askerlik görevi sırasında ara veren Yırcalı, askerlik dönüşü kısa bir süre devam ettiği Maliye Müfettişliğinden

¹ İbrahim Sıtkı Yırcalı'nın iş hayatı ile ilgili 1935 yılından önce de bazı bilgiler görülmektedir. TBMM Albümü'nde yer alan bu bilgilere göre, Yırcalı, 1928-1931 yılları arasında Bakırköy Bezeryan Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Ekim 1927 ile Mart 1933 tarihleri arasında da Türk Dili gazetesinde "Sungur Tekin" ismi ile gazeteciliğe başlamıştır. (TBMM Albümü/2,2010:30)

² Kaynaklarda ilk görevi ile ilgili farklı bilgilere rastlanılmaktadır. Yırcalı'nın kendi el yazısı ile doldurduğu 1950 tarihli TBMM'nin IX. Dönem "olumluk kâğıdında"; "Maliye Vekâleti Nakit İşleri Umum Müdürlüğü memurluğunda vazife gördüm" satırları yer alırken; bir sonraki X. Dönem Tercüme-i Hal Varakasında; "Memleketime dönünce Maliye Vekâleti Hazine Umum Müdürlüğü'nde Tahsilât Müfettişi ve sonra da imtihanla Maliye Müfettişi oldum (1936)" yazılıdır. (TBMM Olumluk Kâğıdı, D.IX:1950; TBMM Tercüme-i Hal Varakası, D.X:1954) Parlamento Tarihi adlı kaynakta ise Yırcalı'nın okuldan sonraki ilk iş yeri "26 Aralık 1935'te İzmir Tahsil Müfettişliğinde müfettiş adayı olarak devlet hizmetine girdi. 6 Ağustos 1936'da Maliye Müfettiş Yardımcısı oldu" sözleri ile aktarılmaktadır. (Öztürk, 1998:141)

1944 yılında istifa ederek, Balıkesir'de avukatlık yapmaya başlamıştır (Öztürk, 1998: 141). Aynı zamanda “*Balıkesir Postası*” adlı gazetenin yazı işleri müdürlüğünü ve baş muharrirliğini yapmıştır.³ Balıkesir'deki çalışmaları esnasında 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulan Demokrat Parti'ye üye olarak siyasi hayata atılmıştır. 1946 yılından itibaren Demokrat Parti bünyesinde önce müteşebbis heyet üyeliği, daha sonra da Balıkesir İl Başkanlığı yapan Yırcalı, 1948'den itibaren de DP Genel İdare Kurulu Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Tercüme-i Hal Varakası, D.X:1954).

14 Mayıs 1950 tarihli genel seçimlerine Demokrat Parti Balıkesir milletvekili adayı olarak katılan Yırcalı, Demokrat Parti'nin Balıkesir'den Meclis'e taşıdığı on üç milletvekilinden biri olmuştur. (Seçim,1966: XXV) 1950-1954 yıllarını kapsayan TBMM'nin dokuzuncu, kendisinin ilk milletvekilliği döneminde Sıtkı Yırcalı, ilk olarak Meclis Başkan Vekilliği görevini üstlenmiş, 2 Aralık 1951 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in teklifi üzerine -18 Eylül 1953 tarihine kadar devam ettireceği- Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na getirilmiştir (TBMMZC, D.9, C.11, B.12,1951:4; BCA, Fon Kodu: 030.01.0.0.18.101.24). Bu dönemde Meclis toplantılarında sunduğu teklifler ve takrirler ile dikkat çeken Yırcalı, toplantılarda pek çok kez söz alarak olumlu ya da olumsuz fikirlerini beyan etmekten çekinmemiştir (DPMGMZ, 03 Temmuz 1953; DPMGMZ, 13 Haziran 1956; DPMGMZ, 24 Ocak 1956). Dönem dönem DP içerisinde muhalif olarak söz almaktan çekinmeyen Yırcalı, “Yaylacılar” olarak bilinen muhalif grubun başını çekmiştir (Aslan, 2015: 115). Belediye Gelirleri Kanunu, Hayvanlar Vergisi Kanunu, Pasaport Kanunu, Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, Memurin Kanunu gibi kanun görüşmelerinin bazı maddelerinde değişiklik teklifleri vermiştir.

DP'nin on yıllık iktidarı sırasında bakanlık ve TBMM Başkanvekilliği de dâhil olmak üzere, pek çok önemli görevde bulunmuştur. Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile

³ 1 Ocak 1943 tarihinde çıkmaya başlayan Balıkesir Postası 1945 yılına kadar CHP'nin bir organı gibi faaliyet göstermiş, hatta başlık kısmında yer alan “Cumhuriyet Halk Partisi ülküsüne yürürüz ve amacımız Cumhuriyet Halk Partisi ülküsüdür” sözü ile de bunu ispatlamıştır. 21 Şubat 1945 tarihinde Sıtkı Yırcalı gazeteye yazı işleri müdürü oldu. Bu tarihten sonra “Balıkesir Postası” yayın politikası değişmiş, muhalefet saflarına kaymıştır. 1950 tarihinde DP'nin iktidara geçmesinden sonra gazetenin DP yanlısı yayın yapmaya başladığı görülmektedir. Sıtkı Yırcalı'nın gazete üzerinden etkin çalışmaları ile DP Balıkesir'de önemli başarılar kazanmıştır. Balıkesir Postası 1967 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. (Aydın,2014:5) Yırcalı'nın yargılanma sürecinde de Balıkesir Postası'nda ulusal basında yer alan bilgilerle paralel olarak bilgiler aktarılmıştır. (Balıkesir Postası, 14 Ekim 1960; Balıkesir Postası, 22 Aralık 1960)

sonlandırılan iktidarı sonrasında Yassıada Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.

1975 yılında Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilen Yırcalı; 1984-1989 tarihleri arasında Türk Parlamenterler Birliği Başkanlığı görevine seçim ile gelmiştir. 29 Aralık 1988'de Ankara'da ölmüş (Milliyet, 30 Aralık 1988); Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verilmiştir (Milliyet, 3 Ocak 1989).

1941 yılında Faika Piraye Hanım ile evlenen Sıtkı Yırcalı'nın Ahmet Şükrü ve Fatma Figen adlarında iki çocuğu olmuştur. Siyasi kimliğinin yanı sıra; avukatlığı, öğrencilik yıllarından beri devam ettirdiği yazarlığı ve gazeteciliği ile de Balıkesir'in yetiştirdiği en önemli isimlerden biri olan İbrahim Sıtkı Yırcalı; “Çağımızın Cumhuriyeti” (France, 1965), “Batıya Kalkan Tren” (Yırcalı, 1965), “Kilitlenmiş Dünya”⁴, “Üçüncü Katın İnsanları” (Yırcalı, 1959: 1), “Narlı Kahvede Deli Divane” (Yırcalı, 1966), “Toprak Gemi” (Yırcalı, 1985), “Kara Tava”, “Satılık Minare”, “Mister Fischer'in Ölümü” (Öztürk, 1998: 143) adlı kitaplar da yazmıştır.

2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Yassıada Mahkemelerinde İbrahim Sıtkı Yırcalı

Türkiye, 27 Mayıs 1960 tarihinde bambaşka bir gündemle uyanır. Silahlı Kuvvetler sabaha karşı, on yıllık DP iktidarını devirmiş, yönetime el koymuştur. Siyasi sahnede başrolü ele geçiren askerler, DP döneminin bastırıldıkça hırslanan muhalefet kesimi ve devrilen iktidarlarındaki faaliyetlerinin hesabını vermeye çalışan sabık bir hükümet... Türkiye'nin darbe görmüş, karışmış düzeninin rolleri yenilenen bilindik oyuncular olmuştur. Bu noktada yeni kurumlarla

⁴ Şiir kitabıdır. (Yırcalı, 1959). Bu kitabın nüshasına ulaşamadım. Ancak Sıtkı Yırcalı'nın başka bir şiir kitabı olan “Üçüncü Katın İnsanları” adlı eserinin önsözünde -her iki kitap ile ilgili bilgi veren- Ajans Türk yayınlarının bir notu göze çarpmaktadır. Notta şöyle denmektedir; Ajans Türk'ün 1959 Şiirli Takvim ve Antolojisini hazırlarken, Sıtkı Yırcalı'dan, daha evvel dinlediğimiz şiirlerinden birkaçını, Takvim-Antolojimiz için rica etmiştik. Çoğu eski tarihlerde yazılmış olan bu şiirlerden bazılarını «Se.Ye» kısaltılmış imzası ile yayınlamak şartile, muvafakat ettiler. Bu şiirleri, uyandırdığı geniş alâyaya dayanarak «Kilitlenmiş Dünya» ismi altında, özel bir baskı ile, küçük bir kitap içerisinde topladık. Şiirlerin Sıtkı Yırcalı tarafından yazılmış olduğu duyulunca, ayrıca çeşitli yönlerden bu ilgi bir kat daha arttı ve biz, istekleri cevaplandırmak bakımından, ikinci bir baskı yapmak mecburiyetinde kaldık. Devam eden talepler karşısında Sıtkı Yırcalı'nın zaman ve biçim bakımından değişik diğer şiirlerle «Kilitlenmiş Dünya» daki şiirlerini bir araya getirmek suretile, hakiki bir şiir kitabı halinde yayınlanmasına Sayın Sıtkı Yırcalı'yı âdeta zorladık. Kendi tabirleriyle «San'at dışında san'at»la uğraşan ve fakat, bunun ötesinde politika alanında da ayrıca kişiliği bulunan bir kimsenin bu yönünü daha geniş bir okuyucu kütlesine duyurmanın her bakımdan yerinde olduğuna inanıyoruz... (Yırcalı, 1959/1)

birlikte hem yeni bir düzen sağlanacak hem de eski yönetimin icraatları hukuki zeminde ele alınacaktır.

28 Mayıs 1960'ta Ankara'da Prof. Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında toplanan akademisyenler yeni bir Anayasa taslağı için çalışmaya başlamış, 30 Mayıs'ta 5 Ocak 1961'e kadar görevde kalacak olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 24. Hükümeti / 1. Milli Birlik Komitesi Hükümeti kurulmuştur.

(Yeni Asır, 31 Mayıs 1960) 12 Haziran'da kamuoyuna açıklanan "geçici anayasa" (Cumhuriyet, 13 Haziran 1960; Yeni Asır, 13 Haziran 1960) ile çalışmalarını sürdüren 1. MBK Hükümeti; 10 Aralık 1960 tarihinde yeni Anayasa ve seçim kanunu hazırlamakla yükümlü "Kurucu Meclis" oluşturulmasını kararlaştırmıştır (Cumhuriyet, 11 Aralık 1960; Balıkesir Postası, 11 Aralık 1960).

Tüm bu çalışmalar sürerken Demokrat Partililerin yargılanması süreci de başlar. Darbenin peşi sıra, Demokrat Parti'nin birçok mensubu tutuklanmıştır. 31 Mayıs 1960 tarihinde Yassıada'ya sevk edilen DP'lilerin hakkında on dokuz ayrı dava açılmış ve davaların görüşülmesine 14 Ekim 1960 tarihinde başlanmıştır.

Sıtkı Yırcalı 27 Mayıs 1960 darbesinin peşi sıra önce Milli Birlik Komitesi'nin emriyle muhafaza altına alınmış⁵, daha sonra ise serbest bırakılmıştır. Yırcalı, 28 Mayıs tarihinde serbest bırakıldıktan sonra basına şu demeci vermiştir:

⁵Darbe sonrası kimin tevkif edileceğine dair ihtilali hazırlayanların aklında; Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Tahkikat Komisyonu kurulması kanununu teklif edenler, Komisyona yetki verilmesi teklifini imzalayanlar, Tahkikat Komisyonu üyeleri, Meclis Başkanlık Divanı, DP Genel İdare Kurulu Üyeleri, Genel Kurmay Başkanı, Örfi İdare Kumandanı, General Salih Coşkun, General Kemal Çakın, General Yusuf Demirağ, Emniyet Genel Müdürü, Vali, Ankara Emniyet Müdürü...Ayrıca Samet Ağaoğlu gibi sivrilmiş bazı politikacıların isimleri vardı. Ancak bu konuda önceden hazırlanmış bir liste olmadığı için "ipin ucu derhal kaçmış, plan dışı bir durum" yaratılarak bazı hesapta olmayan tevkifler de yaşanmıştı. Bunlardan biri de Sıtkı Yırcalı'nın gözaltına alınması idi. Yırcalı'nın gözaltına alınması ve peşi sıra yaşananlar Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar'ın "İhtilalin İçyüzü" adlı eserlerinde şu sözlerle anlatılmaktadır:

...Harp Okulu kısa zamanda tevkifi düşünülmemiş kimselerle dolmuştu. Bunların arasında Sıtkı Yırcalı gibi Tahkikat Komisyonunun kurulmasına muhalefet etmiş, Şemi Ergin gibi ordu mensupları tarafından sevilmiş kimseler de vardı. Ama onların Harp Okuluna getirilişleri diğerlerinden çok farklı olmuştu. Yırcalı'yı saat sekize doğru on dört Mayıs mahallesindeki evinden almışlardı. Kendisini bindirdikleri gri otomobil Harp Okulu'na girerken "Yırcalı geliyor" diye haber verildiği vakit bir alkış koptu. Harbiyeli gençler ve orada bulunan diğer subaylar "Yaşa... Varol..." diye bağırarak Yırcalı'yı otomobilden indirdiler, omuzlarına alarak binanın içine alkış ve tezahüratla soktular. Takdirane sözlerle kapının yanındaki odaya misafir ettiler..." (İpekçi ve Coşar, 1965: 244-245)

Milletimizin hizmetinde daima şerefli vazifeler görmüş olan ve şanlı bir tarihe sahip olan Silahlı Kuvvetlerimizin kısa zamanda elde ettiği sonuçların yurdumuz, milletimiz ve demokrasimiz için hayırlı ve başarılı olmasını candan dilerim. Bütün Türk milletinin aynı duygular içinde olacağı kanaatindeyim. Bugün bütün partilerin siyasi faaliyetleri bir müddet durdurulmuştur. Yeniden izin verilince DP programını yazısı ve özüyle gerçekleştirmek için bütün teşkilatı ile çalışmaya başlayacaktır (Milliyet, 29 Mayıs 1960).

Ancak bu açıklamadan kısa süre sonra Sıtkı Yırcalı'nın yeniden gözüaltına alındığı basında yer alır. İki gün önce serbest bırakılan Sıtkı Yırcalı evinden alınarak tekrar Halk Okulu'na götürülmüş ve nezaret altına alınmıştır. İkinci kez gözüaltına alınma sebebi ise Yırcalı'nın serbest kalır kalmaz Demokrat Parti "il merkezine giriş çıkışında yapılan aleyhte nümayişler" olarak açıklanmıştır. (Cumhuriyet, 31 Mayıs 1960) 14 Haziran 1960 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan geçici kanun ile Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur. Yüksek Adalet Divanı'nın kuruluşu "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun" adı ile Resmî Gazete'de yer alan metnin 6. Maddesine dayandırılmıştır (Resmî Gazete, 14 Haziran 1960). Buna göre, "Sakit Reiscumhur ile Başvekil ve Vekilleri ve eski iktidar mebuslarının ve bunların suçlarına iştirak edenleri" yargılamak amacı ile kurulan Yüksek Adalet Divanı'nın yanı sıra sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanı'na verilmelerine gerek olup olmadığına karar vermek üzere bir "Yüksek Soruşturma Kurulu" oluşturulmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 14 Haziran 1960).

Yapılan soruşturmalar sonucunda davalar görülmeye 14 Ekim 1960 tarihinde başlamıştır. 15 Eylül 1961 tarihine kadar devam eden davalarda Yüksek Adalet Divanı'nda sanıklar hakkında 19 başlıkta suçlamalar yapılmıştır (Resmî Gazete, 16 Eylül 1961).

Sıtkı Yırcalı Demokrat Parti Meclis grubunun tamamının yargılandığı Anayasayı İhlal Davası ve Gayrimeşru Servet İktisabı davaları başta olmak üzere Usulsüz Değirmen Davası, Halkı Silahlandırma ve Görevi Kötüye Kullanma Davalarında yargılanmıştır.

3. Anayasayı İhlal Davası

Anayasayı İhlal Davası, başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan olmak üzere Demokrat Partili tüm milletvekillerinin yargılandığı dava

olmuştur. Bu anlamda Yassıada yargılamalarının en büyüğü, en kapsamlı olanı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶

14 Ekim 1960 tarihli Yassıada yargılamalarının başladığı ilk gün ele alınan iki konu olmuştur. Bunlardan ilki “Anayasayı İhlal” ikincisi ise “Köpek” davasıdır. Yüksek Adalet Divanı sabah on sularında başlayan duruşmada Celal Bayar ve Adnan Menderes’in de dahil olduğu 401 milletvekilinin yargılanacağı Anayasayı İhlal suçuna dair kararnameyi okumuştur. (Cumhuriyet, 14 Ekim 1960) Davada sanıkları savunmak üzere adaya 27 avukat gitmiş, Adnan Menderes’i Burhan Apaydın ve Talat Asal vekalet almıştır. Celal Bayar’ı savunacak olan avukat ise – kulislerde Hamdi Üge adı dolaşmasına rağmen – dava başlayana kadar anlaşma sağlanamadığı gerekçesi ile basına bildirilmemiştir (Milliyet, 14 Ekim 1960; Balıkesir Postası, 14 Ekim 1960).

Anayasayı ihlal davası çerçevesinde hazırlanan Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesinde suç unsurları yedi maddede toplanmıştır (Cumhuriyet, 14 Ekim 1960; Milliyet, 14 Ekim 1960):

1. Cumhuriyet Halk Partisi’nin mallarının alınması
2. Kırşehir’in ilçe haline sokulması
3. Hâkim teminatının kaldırılması, mahkeme bağımsızlığının ihlali
4. Seçim Kanunu’nda demokrasiye aykırı değişiklik yapılması
5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun çıkarılması,
6. Meclis üstünde yetkilere sahip Tahkikat Encümeni kurulması,
7. Tahkikat Encümenine Anayasa dışı yetki verilmesi.

Bu yedi adet olağanüstü yetki ile anayasanın ihlal edildiği iddiası 14 Ekim 1960 tarihli ilk duruşmada hazırlanan kararname ile okunmuştur. İlk oturumda Sanık koltuğundaki Başbakan Adnan Menderes ve Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı, Erzurum Milletvekili Şevki Erker, Bolu Milletvekili Mahmut Güçbilmez gibi isimler ve avukatları söz almıştır. Oturum yapılan görüşmelerden sonra Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol tarafından “bazı sanıklar hakkında başkaca davalar açılmış ve dosyaları Divana gelmiş olmakla bu duruşmanın gelen diğer dava duruşmaları sonuna bırakılmasına” ittifakla karar verildiği bildirilmiştir (YADT, AİD1:21).

⁶ Anayasayı İhlal Davası ile ilgili olarak kaleme alınmış çalışmalar için bkz. (Arıkan,2002:74-84; Yüksel,2016:373-395; Çakırbaş,2019:176-193; Tuna, 2017:155-166; Aslan, 2013:17-31)

3.1. Sıtkı Yırcalı'ya Yöneltilen İddialar ve Dava Süreci

“Anayasayı İhlal Davası”nın İkinci oturumu 11 Mayıs 1961 tarihinde saat 09.30'da Yassıada'da başlar. Duruşmanın başkanlığını Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol yapmaktadır. 398 sanığın yargılandığı davaya “300 kadar avukatın tutulduğu” gazetelerde yer alan ayrıntılardandır (Milliyet, 11 Mayıs 1961; Cumhuriyet, 11 Mayıs 1961; Balıkesir Postası, 12 Mayıs 1961).

Sanıklardan biri olan Sıtkı Yırcalı'yı müdafaa etmek için Avukatlar Sakıp Güran, Kemal Yörükoğlu ve Sadık Arda'nın adı Yassıada tutanaklarına yazılmıştır. Sadık Arda dışındaki diğer iki avukat dava boyunca Sıtkı Yırcalı'yı müdafaa etmiştir (YADT, AİD1:28).

Duruşmanın ikinci celsesinde; 1950 Türkiye'sinde Demokrat Parti'nin milletin siyasi-içtimai kaderinin sevk ve idaresine talip olması sırasında ve sonrasında seçim meydanlarında, parti kongrelerinde, gazetelerde ilan ettiği taahhütlerin gözden geçirilmesi ve milletin “bilahare nasıl aldatıldığının” aydınlatılması noktasında fayda görüldüğü belirtilmiştir (YADT, AİD1:46-47). Bu noktadan hareketle DP'nin on yıllık icraatlarını inceleyen sorgulamada Celal Bayar, Adnan Menderes başta olmak üzere pek çok milletvekiline sanık sıfatı ile söz verilmiştir. Sıtkı Yırcalı da bu milletvekillerinden biri olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el konulması Demokrat Partililere yöneltilen ilk suçlamalardan olmuştur. İddia makamının “anayasaya aykırı olarak” ele aldığı bu konu mahkemede şu sözlerle dile getirilmiştir:

14 Aralık 1953 tarihinde 6195 sayılı kanunla Halk Partisinin haksız iktisap sebebi ileri sürülerek malları hazine adına zaptedilmiştir. Hazineye iadesi kanun hükmüyle sağlanan bu mallar üzerindeki Halk Partisinin mülkiyet münasebeti hususi hukuk nescine tabidir. Bu münasebetin tesisinde ne gibi haksız iktisap sebeplerinin bulunduğu araştırılmamıştır. O derecede ki kanunun esbabı mucibesinde; “malların Halk Partisi mülkiyetinde şeklen bulunduğu kabili itiraz değildir. Evvelki malik ile herhangi bir ihtilaf da bahis mevzuu olmadığından kaza merciine gidilemez. Ancak siyasi yollarla yapılan haksız iktisaplar yine siyasi yollarla bertaraf edilebilir. Bu sebeple meselenin bir kanun mevzuu yapıldığı” beyan edilmektedir. Bu durumda mal emniyeti aleyhine teşrii tasarrufta bulunmak suretiyle Anayasanın 71 inci maddesi bizzat Büyük Millet Meclisi tarafından ihlal edilmiştir (YADT, AİD1:54).

CHP'nin mallarına el koyulmasının önünü açan 6195 sayılı kanun için teklif veren 36 milletvekili (YADT, AİD1:55), kanunu tetkik etmek için çalışan geçici komisyonda kanunun Meclis'te müzakere edilmesini

teklif eden üyeler okunmuş ve sonrasında adı geçen kanunun Meclis müzakerelerinde ele alındığı sırada orada olan milletvekillerine konuya dair sorular sorulmuştur. Adnan Menderes başta olmak üzere milletvekilleri söz alarak çıkarılan kanunun haklılığını savunmuşlardır. Bazı sanıklar ise kanunun çıktığı sırada “DP içinde bulunmuyordum”, “o oturumda ben yoktum” gibi izahlara gitmişlerdir (YADT, AİD1:58).

Sıtkı Yırcalı ikinci oturumun ikinci celsesinde son söz alan DP milletvekili olmuştur. Yırcalı CHP'nin mallarına el konulmasına dair yaptığı açıklamada bu olayların “sui jeneris” tasarruflar neticesinde doğduğunu belirtir. DP'nin iktidara gelmesinden sonra muhalefette olan CHP'nin bu malları “hakikaten kendi tasarrufundan çıkararak hususi bir hükümle bir vakıf haline getirmeyi arzu” ettiğini söyleyen Yırcalı, Reis Vekili olduğu sırada Ahmet Faik Barutçu ve Üstündağ'ın da bulunduğu bir toplantıda CHP'liler ile görüştiklerini CHP'lilerin “kendi tasarruflarında olan bütün varlıklarının bir vakıf haline getirilmesini arzu ettiklerinden kendilerine tesis için bir mühlet verilmesini” talep ettiklerini, bunu kabul ettiklerini ancak aradan bir süre geçip konu halledilmeyince iki tarafın da tasarrufun doğuşunda tamamen mutabık kaldığını belirtir (YADT, AİD1:65). Yırcalı'nın konuşması duruşma başkanının İsmet İnönü'nün Meclis'te konuya dair söylediği sözleri hatırlatması ile kesilir ve peşi sıra duruşmaya ara verilir.

Anayasa'yı İhlal Davası 12 Mayıs 1961 tarihinde üçüncü oturum ile devam etmiştir. Sanık sıfatıyla Sıtkı Yırcalı ve onu müdafaa etmek üzere gelen avukatları Sakıp Güran ve Kemal Yörükoğlu da duruşma salonundadırlar (YADT, AİD1:119). Üçüncü Oturumun ikinci celsesinde görülen Seçim Kanunu'nda yapılan Anayasa'yı ihlal ettiği iddia edilen değişiklikler ile ilgili Sıtkı Yırcalı da söz almıştır. Yırcalı iktidar değiştiği zaman seçim kanunlarında tadiller yapılabildiğini, bunun yurtdışında da örneklerinin olduğunu belirtir. Ve ekler: “...Bunların hiçbiri en ileri demokratik memleketlerde bile bu gibi tadiller Anayasa meselesi olarak veya demokrasinin bizatihi kendisine bir nev'i müdahale telakki edilebilir olduğu kanaatinde değilim.” Yırcalı bu sözlerle seçim kanunu değişikliği için kullandığı müspet oyun nedenini açıklamıştır (YADT, AİD1:168).

Anayasa'yı İhlal Davası'nın 15 Mayıs 1961 tarihli dördüncü oturumunda ilk celsede Yırcalı söz almaz. Öğleden sonraki günün ikinci oturumunda, Tahkikat Encümeni'nin kurulması ile ilgili görüşmeler başlar. DP iktidarı sırasında Tahkikat Komisyonu kurulması görüşmeleri çerçevesinde komisyonun kuruluşunun “oy birliği” ile kabul edildiği mahkeme başkanlığınca açıklanır. Ancak bazı vekiller Tahkikat Komisyonu'nun ittifakla kurulmadığını belirtir. Bu

noktada Sıtkı Yırcalı söz almış, Tahkikat Komisyonu kurulması önermesine asgari 20-25 muhalif oy verildiğini belirtmiştir. Konuya dair de yaptığı açıklamada Meclis'te Tahkikat Komisyonu kurulması görüşmeleri sırasında Meclis Başkanı olan Baha Akşit'in komisyon ile ilgili kararı "kabul edenler kabul etmeyenler" diye oylamaya sunduğu; kalkan eller sonrasında da "tasvip edilmiştir" dediğini belirtir. Yırcalı'nın açıklamasına göre kabul edenlerin el kaldırmasının ardından komisyonun kurulmasını kabul etmeyen 20-25 isim vardır. Ancak kabul etmeyenlerin isimleri tek tek meclis zabıtlarına geçmez, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına dair önerge Meclis'ten "tasvip edilmiştir" sözü ile geçer ve ancak radyoda "ittifakla kabul edildi" şeklinde yer alır. Yırcalı'nın vurguladığına göre hata buradan kaynaklanmakta, komisyonun kurulmasına olumsuz oy kullananlar da haksız yere suçlanmaktadırlar (YADT, AİD1:254-255). Mahkeme Başkanı Meclis'te alınan karar ile basına yansıyan karar arasında fark olmasını "oy çokluğu ile çıkan bir şeyi amme efkarına daha sağlam göstermek için ittifakla demek" olarak yorumlamıştır.

Bunun üzerine söz alan Sabık Demokrat Parti Denizli Milletvekili Baha Akşit konuyu Sıtkı Yırcalı'nın karıştırdığını belirtir. Baha Akşit'e göre 7 Nisan 1960 tarihli Tahkikat Komisyonu kurulması ittifakla kabul edilmiştir. Yırcalı'nın hatırladığı ise 12 Nisan tarihli Salahiyet Kanunu görüşmeleridir (YADT, AİD1:256). Akşit'in bu sözlerine karşılık diğer milletvekilleri de söz girmişler ve Sıtkı Yırcalı'nın anlattıklarının doğru olduğunun Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ittifakla değil ekseriyetle gerçekleştiğini belirtirler (YADT, AİD1:256-258).

18 Mayıs 1961 tarihli altıncı oturumda "7468 Sayılı Kanun'un çıkarılması ve Anayasayı iptal, tağyir ve tebdil mahiyetinde olan Salahiyet hükümlerinin kanunlaştırılması" konusu ele alınmıştır. Sıtkı Yırcalı kanunun tasarısı olarak görüşüldüğü encümendeki muhalif isimlerden biridir. Ancak Sabık DP Yozgat Milletvekili Sefer Eronat duruşmadaki ifadesinde Sıtkı Yırcalı'nın mahkemede söylediği sözler ile o günkü encümende söylediği sözler arasında fark olduğunu belirterek Yırcalı'yı ifade değiştirmek ile suçlar. Yırcalı bunun üzerine söz alarak, bu kanunun Anayasanın bir kısım hükümlerine aykırı olduğunu o günkü encümende de dile getirdiğini belirtir. Eronat'ın bu suçlayıcı sözlerinin sebebi olarak da yaşanan inkılabı ve peşi sıra yaşadıkları 8-10 aylık hapis sürecinin yarattığı halet-i ruhiyeyi gösterir. Yırcalı'nın kendisine yönlendirilen bir ithama karşı gösterdiği ılımlı tavır dikkat çekicidir (YADT, AİD1:378-379).

22 Mayıs 1961 tarihli yedinci oturumun ikinci celsesinde "son hadiselerin hükümetçe izah edilmesi" amacıyla Grup Heyeti Başkanlığı'nın derhal toplantıya çağırılması için 24 Mayıs 1960 tarihli

bir taktırir verilmesine dair konu ele alınır. 90'lar meselesi olarak anılan bu meselenin başlangıç noktası olan taktirrin altında Ali Naci Duyduk ismi makine ile yazılmış, diğer 90 imza ise elle atılmıştır. Bu imzalardan birisi de Sıtkı Yırcalı'ya aittir (YADT, AİD1:506-507). Aynı şekilde 25 Mayıs 1960 tarihinde Grup Başkanlığı'na verilen ve 28 kişi tarafından imzalanan taktirde de Sıtkı Yırcalı'nın imzasının yer aldığı mahkemede dile getirilmiştir (YADT, AİD1:528).

23 Mayıs 1961 tarihinde sekizinci oturum ile devam eden Anayasayı İhlal Davası'nda Sıtkı Yırcalı yine sanık sandalyesindeki yerini alırken bu kez avukatı olarak sadece Sakıp Güran'ın ismi tutanaklara geçmiştir (YADT, AİD2:546). Bu oturumda da bir gün önceki konulara devam ile başlamıştır. Sabık Manisa Milletvekili Şem'i Ergin bir önceki gün konu edilen 90'lık ve 28'lik iki taktirrin yanı sıra DP grubunun olağanüstü toplantısında Hükümetin, Başvekil Adnan Menderes'in düşürülmesi ve yerine "efkarı umumiye, muhalefeti tatmin edebilecek, milletçe sevilebilen mutedil ve son kötülükleri izale edebilecek bir hükümet reisi ile hükümetin teşekkülü yolunda mukavemeti teşkil etmek ve o mukavemet de muvaffak olmadığı takdirde Meclis içerisinde büyükçe müstakil bir grup meydana getirmek amacı ile bir teşekkül kurmak" için görüşmeler yapıldığını ve bir liste oluşturulduğunu belirtir. Şem'i Ergin tarafından dile getirilen ve Sabık Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp tarafından da doğrulanan bu oluşum için hazırlık yapanlar arasında Sıtkı Yırcalı da bulunmaktadır. Ekip gizli bir şekilde çalışmalarını sürdürürken 27 Mayıs hareketinin olduğunu bu sebeple de faaliyetin yarım kaldığını mahkemeye belirtirler. Mahkeme Başkanının cevabı geç kalmışsınız şeklinde olmuştur (YADT, AİD2: 552-553). 24 Mayıs 1960 tarihinde 90 kadar milletvekilinin memleketin içinde bulunduğu ciddi buhran karşısında Grup Heyeti Umumiyesini toplantıya davet ettiği, böylece Adnan Menderes'ten bir izahat almayı ve müzakere açılmasını sağlayarak bir taktirle Başvekil hariç kabinde bir değişiklik yapmayı tasarladıkları, ısrarlar üzerine bir gün sonra 25 Mayıs 1960 tarihinde Grup Heyeti Umumiyesinin toplandığı ancak toplantının Adnan Menderes'in yaptığı kısa bir konuşmanın ardından Grup Başkanı Baha Akşit tarafından kapatıldığı 1 Haziran 1961 tarihli 12. Oturumda tekrar gündeme gelir ve konu ile ilgili görüşmeler başlar. Bu konuya ilişkin söz alan Sanık Denizli Milletvekili Baha Akşit, 90 imzalı taktir ile ilgili konuşmasının devamında 25 imzalı Kabine'nin istifasını isteyen bir taktirden daha bahis açar ve bu taktirden Grup Başkanı olarak haberi olmadığını belirtir. Mahkeme Başkanı Saim Başol taktirrin gruba verildiğini, aramada bulunulduğunu belirttikten sonra bu taktire imza koyan 3 kişinin mikrofona gelmesini ister (YADT, AİD2: 917). Mikrofona ilk

gelen Sanık Balıkesir Mebusu Sıtkı Yırcalı'dır. 25 imzalı takririn, daha önceden kararlaştırılmış ve fikir birliğine vardıktan sonra grubun toplanmasına karar verilmiş bir düşüncenin ürünü olduğunu belirten Yırcalı, Mustafa Zeren, Rıfki Salim Burçak, Esat Budakoğlu, Arif Kalıpsızoğlu, Sırrı Yırcalı, Erzurum Mebusu Dr. Osman, Ferit Tüzel, Arif Demirer gibi isimlerle çeşitli defalar toplandıklarını belirtir. Ancak Yırcalı'nın ifadesine göre imzacı vekiller 22 Mayıs 1960'da toplanma planları yaparken, harekete geçme fırsatı bulunamadan Meclis tatile girmiştir. Fikirlerinin içeriğini ise Yırcalı "...evvela Tahkikat Komisyonu'nun mutlaka faaliyetine son vermesi ve dağılması lazımdır. Normal şartlar içinde seçim yapılmasının mutlaka ilan edilmesi ve basın üzerindeki neşir yasaklarının kaldırılması ve buna muvazi olarak da Hükümette bir değişiklik yapılması" sözleri ile özetler. Hazırlanan takririn Grup Başkanı Baha Akşit'e ulaşıp ulaşmadığı konusu mahkemede mevzu olmuş, bu noktada Yırcalı takririn Akşit'e ulaştırıldığını; Akşit ise takririn kendisine gelmediğini iddia etmiştir (YADT, AİD2: 918). Mevzu Sıtkı Yırcalı'nın o günkü yönetimi hedef alan şu sözleri ile son bulmuştur:

O günü görseydiniz. Grup dağıldıktan sonra birçok arkadaşlar içerde kaldı. Müzakereye devam edelim dediler. Reis bıraktı gitti. Bizim topumuz tüfeğimiz yok, orada nizama uymak mecburiyetindeyiz. 27 Mayıs olmasaydı belki biz tenkil edilirdik. Nizamsız toplantı yapamazsınız, nizami yollardan gitmelisiniz derlerdi. Bunun için müracaat edelim dedik (YADT, AİD2: 919).

Bu konuşmaların ardından Mahkeme Başkanı DP döneminde yaşananları "fiili darbe yerine kanun yapmak yolu ile dikta rejimini kurmak" olarak sıfatlandırmış ve bunu yapanların "cezasız bırakılmasının cemiyetin bekasını, emniyet ve selametini, teminatsız bırakmak" demek olacağını vurgulayarak sanık milletvekillerinin savunmalarının okunmasına geçilmiştir (YADT, AİD2: 920).

Yassıada yargılamalarında 2 Haziran 1961 tarihinde on üçüncü oturum yapılır. Sabah saat 09.20'de açılan ilk ve 13.30'daki ikinci oturumda diğer vekillerle beraber Sıtkı Yırcalı'nın da yargılanmasına devam edilmiştir. Bu oturumlarda Sıtkı Yırcalı'nın adının geçtiği bir olay ele alınmaz. 16.10'da başlayan üçüncü celsede Demokrat Parti'nin dikta rejimine giden icraatları ve bu gidişte onlara yardımcı oldukları iddiası ile sorgulanan eski DP milletvekillerinden Esat Budakoğlu, DP'nin sertleşen yönetim anlayışına karşı Sıtkı Yırcalı'nın da içinde olduğu bir grup ile çeşitli görüşmelerde bulduklarını belirtir. Sayıları on üç civarı olan bu ekibin DP icraatlarına karşı ciddi tedbir ve esaslı kararlar almak ve bunları organize etmek için birleşmeye gittiğini

belirten Budakoğlu'nun sözlerine karşılık mahkeme başkanı bu organizasyonun geç kalmış olduğunu belirtir (YADT, AİD2: 1037).

Anayasayı İhlal Davasına 5 Haziran 1961 tarihinde devam edilir. Sıtkı Yırcalı avukatları Sakıp Güran ve Kemal Yörükoğlu ile beraber duruşma salonundaki yerini almıştır. Sabık Balıkesir Mebusu Arif Kalıpsızoğlu'nun sorgulanması sırasında söz yine 12-13 kişiden oluşan DP içindeki muhalifin grubun faaliyetlerine gelir. Bir diğer deyişle Tahkikat Komisyonu kurulmasına karşı birlikte hareket eden ekip Anayasayı İhlal etme noktasında onların da DP yöneticilerine muhalif olduklarını belirtmektedirler. Hatta Arif Kalıpsızoğlu ifadesinde muhtelif konularda yaptıkları parti içi muhalefete dair “10 sene içinde Türkiye Cumhuriyeti’nde hükümet bu kadar sıkıştırılmamıştır” sözleriyle yaptıkları muhalefetin ciddiyetini vurgulamıştır. Yapılan muhalefete örnek olarak Divan Riyaseti için Sıtkı Yırcalı’ya 1959 yılında yüz küsur oyun temin edilmesi de konu edilmiştir (YADT, AİD2:1056).

Eski Balıkesir Milletvekili Ahmet Kocabıyıkıoğlu da benzer bir ifade ile DP'nin son dönem yaptıklarına karşı taşıdıkları muhalif duruşu tasvir etmiştir. Kocabıyıkıoğlu'nun sözleri arasında da Sıtkı Yırcalı'nın adı sıkça geçer (YADT, AİD2:1060). Diğer vekillerin sorgulamasında da Sıtkı Yırcalı adı Salahiyet kanununun -encüme sevk edildiği sırada- Anayasaya aykırı hükümleri ihtiva ettiğine dair bilgilendirme ve ikaz içerikli konuşmalar yaptığı yönünde geçmiştir (YADT, AİD2: 1060). Aynı oturumda söz Sıtkı Yırcalı'ya da gelmiş, Mahkeme Başkanı Salim Başol ile Sıtkı Yırcalı arasında bir diyalog yaşanmıştır. Mahkeme Başkanı “Bu kanun gözden geçirilirken sordum, dediniz ki, Anayasaya mugayeretinden ziyade politik sebepten muhalif kaldım?” sözleri ile Yırcalı'nın konuya dair fikrini sormuştur. “O gün de arz etmiştim, Encümende o fikirde idim. Fakat kanun kabul edildikten sonra artık onun kanuniyeti, meşruiyeti mevzubahs olamaz” sözleri ile cevap veren Yırcalı'ya karşılık, Mahkeme Başkanı ısrarla verilen cevabın başka bir mesele olduğunu belirterek, kanunun metin olarak bazı noktalarının Yırcalı tarafından anayasaya aykırı bulup bulmadığını sorar. Sanık sandalyesindeki Yırcalı “ilk teklifte daha ileri hükümler vardı. Nitekim yapmış olduğum tenkitlerden sonra değiştirildi” sözleri ile kanuna dair fikrini beyan etmiştir. Oturumun ilerleyen kısmında söz alan Sıtkı Yırcalı kararnameye göre, TBMM'nde yasama fonksiyonunu kullandıkları için DP Grubu olarak “toptan” suçlandırıldıklarını; oysa “bir fikre mensup olmak veya bir topluluğa bağlı olmaktan toptan suçlandırılmaya imkân olmadığını” belirtmiştir. Yırcalı siyasi kararlarda mutlaka dönemin şartlarının ve karşı tarafın tavırlarının da etkili olduğunu vurgulayarak “bir yerde siyasi bir kazan kalktı mı

mutlaka bir kulpunu birisi tutmuşsa diğer bir kulpunu da karşı bir taraftan bir başkasının” tuttuğunu söyler (YADT, AİD2: 1070-1071). Ertesi gün basında elli milletvekilinin anayasayı ihlal davasında sorgulandığı, sanıkların çoğunun, hukukçu olmadıklarını, hukukçu arkadaşlarının verdikleri bilgiye dayanarak Salahiyet Kanununa müspet oy verdiklerini bildirdikleri, Sıtkı Yırcalı ve Esat Budakoğlu, kanunda Anayasa’ya aykırı görülen bazı hususların bulunabileceği kanaatinde olduklarını söyledikleri bilgisi yer alır (Milliyet, 06 Haziran 1961).

Sıtkı Yırcalı’nı sözleri sorgulama esnasında sık sık “müdafaa” yaptığı gerekçesi ile kesilmiş, sorgulamaya uygun bir şekilde maddi vakalar üzerinden soruları cevaplandırması istenmiştir (YADT, AİD2: 1072-1073). Bunun üzerine Yırcalı esbab-ı mucibe kararnamesinde kendilerine yöneltilen “dikta rejimi kurmaya alet olma” ithamında yer alan Napolyon benzetmesine karşılık “dikta rejimini kurmaya alet olmak bakımından şunu arzedeyim ki, dikta rejimi hiçbir zaman demokrasi vaad edip de iş başına gelmiş olan bir iktidar tarafından kurulamaz. Şimdiye kadar bunun emsalini göstermeye imkân yoktur” sözlerini sarf etmiştir (YADT, AİD2: 1072). Yırcalı’nın duruşmanın bu kısmında söylediği sözlerinin genelinde Meclis içerisinde yapılan çalışmalarda DP içerisinde konulara göre farklı fikir beyan eden muhalif isimlerin olduğu, kararların ortak bir denetleme sonunda alındığı vurgusu vardır. Buradan yola çıkarak DP’ye yöneltilen dikta iddialarına yanıt vermiştir. Kendisinin muhalif kaldığı konulardan da örnekler vererek bu hususu temellendirir. Muhalefet ettiği konularda dediğinin olmaması neticesinde neden istifa etmediğini ise “tehlikede olan gemiyi evvela fareler terk ederler. Halbuki mesela tehlikede kalan gemiyi terk etmek değil, onu sahili selamete götürmek meselesidir. Eğer ben partinin prensiplerine bağlı isem ve bu partinin bir mebusu olarak memlekete hizmet ettiğime kani isem, (...) onu önleyecek yerde terk edersem vatandaşlık vazifemi yapmamış olurum. O bakımdan istifayı düşünmedim” sözleriyle açıklamıştır (YADT, AİD2: 1074). Sıtkı Yırcalı fikri hürriyetini her zaman muhafaza ettiğini, hatta bir takım parti içi muhalif söylemlerinin kamu tarafından duyulduğunu, parti içinde dönem dönem fikri olarak çatışmalar yaşandığını ancak hiçbir zaman “seçimi ve çok partili hayatı bertaraf” edecek adımlar atılmadığını bu açıdan da vicdanen huzurlu olduğunu beyan etmiştir (YADT, AİD2:1075).

Anayasayı İhlal Davasının 29 Haziran 1961 tarihli yirmi yedinci oturumunun ikinci celsesinde Sıtkı Yırcalı mahkemeye sorgulaması ile ilgili dilekçesini sunar. Yırcalı’nın “maddi vakıalara ait sorgumla ilgili dilekçemi takdim ediyorum, (...) Müdafilerim bunu okuyarak ilgili belgeleri temin etsinler” ricası ile mahkemeye verdiği on beş sayfalık

dilekçede sözü edilen hususların müdafaada tekrar dile getirilmeyeceği ve bu sebeple müdafaayı kolaylaştırmak bakımından mahkemeye takdim edildiği de sanık sabık vekil tarafından açıklanır (YADT, AİD4:2335-2236).

10 Temmuz 1961 tarihli Otuz ikinci, otuz üçüncü, otuz dördüncü ve otuz beşinci oturumlarda Başsavcı tarafından “esas hakkında iddia” okunur (YADT, AİD5: İ./10). Başsavcı tarafından, önce DP'nin iktidara gelişine dair bilgiler, daha sonra da iktidarları sürecindeki olaylara dair iddialar aktarılır. Düşük iktidar mensuplarına ait toplam 895 dosyanın olduğu belirtilerek hangi vekile ait kaç adet dosya olduğu bilgisine yer verilir. Bu açıklamaya göre Sıtkı Yırcalı'ya ait 16 adet dosya bulunmaktadır (YADT, AİD5: İ./29). İddianamede, Muammer Aksoy'un makalesinde yer alan “vatandaşın toplantı hürriyetini fiilen ortadan kaldıran ve bu hürriyeti sadece iktidarın bir imtiyazı haline getiren 6761 sayılı kanun ve bu kanunun tatbikatı ile Anayasanın nasıl ihlal edildiğine” dair bilgiler verilir (YADT, AİD5: İ./76). Muammer Aksoy'un makalesinde Sıtkı Yırcalı'nın da DP'nin kurulduğu ilk dönemlerde, henüz iktidarda değilken söylediği sözlere de vurgu yapılır. Örneğin altında Yırcalı'nın da imzasının bulunduğu DP Balıkesir İdare Heyeti Raporu'nda “miting hürriyeti olmaksızın demokrasi olamayacağı”nın belirtildiği (YADT, AİD5: İ./86); yine aynı rapordaki “Meclis kanun düzenleyen yerdir. Lakin ona bu kanun fikrini veren, onu şekillendiren sokaktaki, dükkandaki, evindeki ve nihayet meydandaki halkın maşeri vicdanı ve isteğidir. Bunun adına sokak demokrasisi değil, demokrasinin kendisi denilir. Başka türlü ise sadece kulis politikası ve koridor taktiği adını taşır” sözleri ile hürriyetlerden yana fikir beyan ettiğini aktarır (YADT, AİD5: İ./88). İddianamede DP vekillerin uygun fiyatla döviz elde etmesi ile ilgili bir tablo yer alır. Tabloda Yırcalı'nın ismi de yer almıştır. İddiaya göre 350 vekil uygun fiyatlı döviz alışı yapmışlardır, Sıtkı Yırcalı da 10.250 liralık döviz almıştır (YADT, AİD5: İ./211).

İddianamenin son faslında Bakanlar Kurulu'nun kurul olarak incelenmesinin ardından, isim isim durumları ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu isimlerden biri de Sıtkı Yırcalı'dır. İddianamede Yırcalı'nın “Anayasayı tadil mahiyetindeki Tahkikat Encümeni kurulması kararı ile Salahiyet Kanununa” olumlu oy vermediği ancak bunun dışında kalan ve savcılık makamınca “Anayasayı tebdil ve tağyir ettiği” kabul edilen kanunlarda olumlu oy kullanmıştır. Yırcalı'nın diktanın kurulması olarak yorumlanan DP faaliyetine karşı bir mukavemetinin olmadığı belirtilir. İddianameye göre Yırcalı sadece 1959 yılında Meclis Başkanlığı konusunda parti yöneticileri ile bir mücadeleye girişmiş ancak bu hususta da ana prensipler üzerine bir

eleştiride bulunmamış, bu mücadelesini de başkanlık seçiminin ardından bıraktığı söylenir. Ancak Tahkikat Encümeni ve Salahiyet Kanunu konusunda Yırcalı'nın kanunun görüşülmesi sırasında çıkarılmaya çalışılan bu kanunun Anayasa'yı ihlal anlamına geldiğini savunduğu ve bu doğrultuda red oyu vermek üzere faaliyette bulunduğu ancak oylama tarzı nedeni ile oy kullanmadığı vurgulanır. Ancak iddianamede Yırcalı'nın kanuna karşı olan muhalefetini bildirmek için kanunun çıkarıldığı 18 Nisan 1960'dan 23 Mayıs 1960'a kadar neden harekete geçmediği, "sadece kulüplerde evlerde dedikodu mahiyetinde hükümeti tenkit edip nihayet 90 ve 28'lik takrirlerle gurup içinde hükümete karşı bir harekete teşebbüs eylemiş" bu teşebbüs de başarıya ulaşmamıştır. 90'lık ve 28'lik takrirlerin de sadece hükümeti gurupta izaha davet etme boyutunda kaldığı, Yırcalı'nın sorgulamada söylediği gibi hükümeti düşürmeye yönelik bir mahiyet taşımadığı belirtilir. Tüm açıklamaların ardından Başsavcı Radyo ve Vatan Cephesi Davalarında DP Genel İdare Kurulu üyesi olarak suçlandırılan Sıtkı Yırcalı'nın Anayasayı İhlal Davası çerçevesinde de "Anayasayı tağyir ve ilga olayının fer'i faili olarak" kabul ettiklerini bildirmiştir (YADT, AİD5: İ./262-263). Diğer üyelere dair iddiaların ardından savcılık ceza taleplerini iletir. Sıtkı Yırcalı'nın ismi "Anayasayı tağyir, tebdil ve ilga suçuna fer'i şerik olarak iştirak ettiği delilleriyle sabit olan" isimler arasında geçer ve Türk Ceza Kanunu'nun 146/3 maddesi gereğince cezalandırılması istenir.

3.2. Sıtkı Yırcalı'nın Savunması

Sıtkı Yırcalı'nın Anayasayı İhlal Davası kapsamında yaptığı savunmalar incelendiğinde arşivde konuya dair beş ayrı tarihli savunma dilekçesi, savunmaya dair belgeler görülmektedir. Yırcalı 5 Haziran 1961 tarihli sorgusunda söylediklerine ek olarak Haziran ayı içerisinde iki dilekçe kaleme alır. Bunlardan ilki 26 Haziran 1961 tarihlidir. Yırcalı dilekçesinde Anayasayı İhlal Davası'na ait şahsi dosyası ile birlikte TBMM ve Demokrat Parti Grup zabıtlarının da tetkik edilmesine müsaade edilmesi talebinde bulunmaktadır (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.85). Bu dilekçeden üç gün sonra sözlü sorgusuna ilaveten "maddi vakıalara ait yazılı ifade"sini Yüksek Adalet Divan Başkanlığı'na iletir. 29 Haziran 1961 tarihli on beş sayfalık bu dilekçede Yırcalı sorgusunda geçen hususları detayları ile açıklamıştır. Açıklamaları yaparken 1950-1957, 1957-1960 ve 1960-27 Mayıs 1960 dönemleri olarak, bir ayırım yapmış dönemler içerisinde yaşananları ve bunlara karşı kendi tutumunu anlatmıştır (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.86-100). Yırcalı bu on beş sayfalık "maddi vakıaları" anlattığı dilekçesine 15 Temmuz 1961 tarihli yeni bir dilekçe

2 vesika eklemek istediğini bildirir. Vesikalardan ilki 22 Nisan 1960'da DP Genel Başkanlığı'na "son alınan tedbirlerin partinin ana prensiplerine ve demokratik rejimin istikbali için" Genel Kurul'da yeniden ele alınması ve görüşülmesi için yazılan bir mektuptur. Yırcalı, Rıfki Salim Burçak ile birlikte son halini verdikleri mektupta "...memleketin huzur, sükun ve emniyeti gerek demokratik nizamın istikbali bakımından son zamanlarda fevkalade ehemmiyetli" bir havaya girdiğini, bu dönemin en az hasarla atlatılıp demokrasi rejimin korunmasına inançlarının tam olduğunu ancak ortaya çıkan olaylar partinin genel politikasını ve ana prensiplerini ilgilendirmesine rağmen Genel Kurul'un toplanamadığı belirtilmiş, talep olarak da Parti Genel Kurulu'nun toplanarak ortaya çıkan hadiseleri görüşmesi öne sürülmüştür (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.83). Dilekçeye konu olan ikinci belge ise Salahiyet Kanunu'na dair Yırcalı'nın yaptığı menfi konuşmaların basına yansımından bir örnektir. Bu örnekte Yırcalı'nın Salahiyet Kanunu görüşmelerinde teklifi şiddetle reddettiği belirtilmektedir (Ulus, 27 Nisan 1960).

10 Temmuz 1961 tarihli Otuz ikinci oturumda Başsavcı tarafından "esas hakkında iddia" okunmaya başlar (YADT, AİD5: İ./10). İddianamenin ardından Yassıada'daki davaya savunmalarla devam edilir. 3 Ağustos 1961 tarihli kırk altıncı oturumda müdafaa sırası Sıtkı Yırcalı'ya gelir. Mahkeme başkanı Sanık Yırcalı'nın müdafii Kemal Yörükoğlu'nun ismini savunmayı yapmak üzere zikrettiği sırada Sıtkı Yırcalı bir maruzatı olduğunu bildirerek söz ister ve vekillerinin savunmayı yazılı olarak vermelerini, konuşma fırsatının kendisine verilmesini rica eder. Yırcalı'nın bu ricası kabul edilmiş, avukatlarından Kemal Yörükoğlu "müdafaa maddi vakıalarını vesika istinat" ettirdiklerini, savunma metnini de takdim ettiklerini bildirir. 2 Ağustos 1961 tarihli on beş sayfalık savunma dilekçesinin mahkemeye sunulduğu kayıtlara geçer (YADT, AİD5: 3087). Savunma Sıtkı Yırcalı'nın avukatları Sakıp Güran, Kemal Yörükoğlu ve Sadık Arda tarafından kaleme alınmıştır. Savunma Yırcalı ile meslektaş olan avukatlarının otuz beş senelik bir geçmişi olan dostluklarından söz etmeleri ile başlar, Yırcalı'nın çok partili demokratik hayata olan inancı ile siyasete girdiği ve bunun için çalıştığı sözleri ile devam eder. Yazılı müdafaaanamenin ilerleyen kısımlarında Sıtkı Yırcalı'nın 1950-1960 sürecinde DP Genel Kurulu toplantılarında murakabe ve tenkid vazifelerini defalarca üstlendiğine dair delillerden bahsedilir. Müdafaaanameye göre, Yırcalı parti yöneticilerinin ortaya koyduğu pek çok fikrin incelenmesi ve yeniden değerlendirilmesi için Genel Kurul toplantılarında fikir beyan etmekten çekinmemiştir. Aynı tavrı TBMM toplantılarında da sürdürdüğü, savunmada TBMM Zabıt Cerideleri

ışığında aktarılmıştır. Yırcalı'nın 1950-1951 yıllarında Meclis Başkan Vekilliği yaptığı bir buçuk senelik devre “mücadelesini yaptığı demokrasi esaslarına iktidara geldikten sonra da ne derece sadakat gösterdiğinin parlak” örneği olarak açıklanır. Yırcalı'ya muhalefet saflarından da reislik için oy verilmesi savunmada, O'nun demokratik tavrının herkesçe takdir edildiğinin ispatı olarak gösterilmiştir. 1958'de Sanayi Bakanı olarak Sıtkı Yırcalı'nın “gazete kâğıdı fiyatlarının tonunda 350 liralık bir indirme yapıldığına dair karar verdiği” ancak Koordinasyon Vekili Sebati Ataman'ın böyle bir indirimin tesbit ve ilan edilecek olan ithalat kotalarına bağlı olduğu yönündeki açıklaması üzerine çıkan ihtilaf üzerine Yırcalı'nın derhal bakanlık görevinden istifa ettiği olay savunmada yer alır. Yırcalı'nın istifası Cumhuriyet gazetesinde, muhalif Akis dergisinde Başbakan ile Sanayi Bakanı arasında bir süredir olan muhalefet minvalinde sözlerle yer almış, Akis'te Yırcalı için “göze batan bakan” sıfatı kullanılmıştır. Yırcalı'nın avukatları bu olayı müdafaanameye taşıyarak Yırcalı'nın DP yönetimi ile ters düştüğü hususlara dikkat çekmiş ve Yırcalı'nın farklı bir tutum içerisinde olduğunu belirtmişlerdir (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.68). Müdafaanamenin ilerleyen kısımlarında da Yırcalı'nın yönetim ile ters düştüğü hususlar vurgulanmış ve basından Yırcalı'yı destekleyen örneklerle konu açıklamalar yapılmıştır. Sonrasında iddianamede yer alan Yırcalı'nın Salahiyet kanuna karşı olan muhalefetini bildirmek için kanunun çıkarıldığı 18 Nisan 1960'dan 23 Mayıs 1960'a kadar neden harekete geçmediği, “sadece kulüplerde evlerde dedikodu mahiyetinde hükümeti tenkit edip nihayet 90 ve 28'lik takrirlerle gurup içinde hükümete karşı bir harekete teşebbüs” eylediği bu teşebbüsünün de başarıya ulaşmadığı, 90'lık ve 28'lik takrirlerin de sadece hükümeti gurupta izaha davet etme boyutunda kaldığı, Yırcalı'nın sorgulamada söylediği gibi hükümeti düşürmeye yönelik bir mahiyet taşımadığı yönündeki suçlamalara müdafaanamede cevap verilir. Avukatlar Yırcalı'nın Nisan 1960'da aykırı fikir beyan ederken takındığı tavrın iddianamede “dedikodu mahiyetinde” gibi basite indirgenmesinin doğru olmadığını dönemin şartları içerisinde parti içinden birinin “muhalefet ve murakabesinin sanıldığı kadar kolay ve basit teşrii bir faaliyet mahiyetinde olmadığı hatta bu konuşma ile bir takım siyasi risklerin dahi göze alındığı” gerçeğini hatırlatırlar (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.74). Yırcalı'nın sözlerinin olumlu etki ettiğine dair delil olarak da basında çıkan haberleri gösterirler (Ulus, 27 Nisan 1960). Müdafaanamenin sonunda Yırcalı'nın Değirmen Davasında beraatına karar verilirken Başsavcı Egesel tarafından söylenen “son zamanlarda bu gidişe karşı tek karşı koyup direnen ve sesini yükselten Sıtkı Yırcalı'dır” sözlerini hatırlatarak bu

davada da mahkûmiyet talebi yerine en azından Başsavcı'nın Değirmen Davasında söylediği gibi “karınca kararınca murakabe vazifesini” yaptığı muhakkak olan Yırcalı'nın beraatını talep ederler (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.77).

Sıtkı Yırcalı bir saat elli dakika süren savunmasını 3 Ağustos 1961'de mahkeme karşısında kendisi yapmıştır (Milliyet, 04 Ağustos 1961). Savunmanın yazılı hali de mahkemeye sunulmuştur (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.101-136). 21 Temmuz 1961 tarihi ile el yazısıyla kaleme alınan savunma metni akıcı dili ve okunaklı yazısı dile dikkat çekmektedir. Otuz altı sayfalık savunma metni beş başlık halinde kaleme alınmıştır:

- I) Usul ve Temel İddialar Hakkında
- II) Sorumlulukla İlgili Görülen Olaylar
- III) Şahsi Tutumum ve Denetleme İle İlgili Noktalar
- IV) Kasım 1959-27 Mayıs 1960
- V) Netice

Yırcalı ilk başlıkta “on yıllık siyasi tasarruflar” yüzünden “toptan suçlandırılarak” mahkemeye getirilmelerine dair sözlerle konuya girer. Bir topluluğa üye ya da bağlı kişilerin toptan suçlanıp yargılanmasının çağ dışı bir uygulama olduğunu vurgular. Demokratik medeniyet anlayışında siyasi işlem ve düşüncelerinden ötürü kanun yapan organın tümüyle suçlanmasının başka bir örneğinin dünya üzerinde olmadığını söyler. Yırcalı “...anayasayı tağyir, tebdil ve ilgaya teşebbüs etmek suretiyle, ihlal ettiğimiz iddia edilmektedir. Bu olaylar nelerdir? Benim şahsen siyasi faaliyetlerimden ibaret olan teşrii tasarruflarım dışında kararname ve iddianamede ileri sürülmüş başkaca suçla ilgili tek bir fiilim yoktur” diyerek usul hakkında eleştirilerini sunar ve Başsavcının DP'nin ilk gününden son gününe kadar olan tüm siyasi olayları ele alarak “kendisine göre tağyir, tebdil ve ilga ederek (...) eşine az rastlanır bir hukuk darbesi” yaptığını belirtir (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.102). Yırcalı'ya göre ulusun son on beş yıllık siyasi sosyal yaşamının bütün olarak ele alınması gerekirken, tek yönlü olarak ele alınıp tenkit edilmesi doğru değildir. Yırcalı Başsavcı tarafından hazırlanan iddianameyi eleştirir. Başsavcının tek yönlü bir inceleme yaptığını, “muhafeft on yıldır ne söylediye” onları tekrarladığını “kraldan çok kralcı” olduğunu söyler (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.107). “Sorumlulukla İlgili Görülen Olaylar” başlığı altında ise Yırcalı önce DP döneminde alınan ve kendisinin de içinde bulunduğu kararlar ile ilgili açıklamalar yapar. Örneğin DP iktidarının ilk günlerinden itibaren basına geniş bir hürriyet tanıdığı sırada kendisinin Meclis'te söylediği “halk hizmetine giren insanların bütün davranışlarının halkın ve basının izlem ve gözlemi altında” bulunduğu

yönündeki açıklamanın basın özgürlüğü konusunda hem basın hem de muhalefet tarafından “öncü bir bayrak” gibi kullanıldığını vurgular. Yırcalı, DP dönemini seçimlerin adli teminat altında yapıldığı, sosyal güvenliğin sağlanmaya çalışıldığı, iktisadi ilerlemenin hedeflendiği, iyi niyetlerle yeni teşebbüslerin yapıldığı bir dönem olarak özetler. Ve ekler “elbette ki bütün Türk milletinin müşterek yaşadığı son yıllarda istemeden yaptığımız yanlışlık ve kusurlarında payı olan iktisadi düzensizliği görmemek imkansızdır.” Hataları “büyüme ateşinin doğurduğu hastalıklar olarak” kabul eder ve bu hataların siyasi sorumluluklarının kendilerine düştüğünü belirtir. Yırcalı şairane bir dil ile hatalar konusunda şu açıklamayı yapar: “Büyük canlılık ve uyanışın içinde, bir takım iş sahiplerinin ölçsüz çıkarlar peşinde gitmiş olması ya da umumi menfaatlerin dışına çıkmış olması, bir büyük savaşta kaçakların bulunuşu gibi, asıl davayı kökünden gölgelemeye yer vermemelidir. İşte demokrasi de tartışmanın temel taşı budur. Hatayı ölçüsü ile belirtip asıl eseri ve maksadı batırmak değil kurtarmak amacı güdülür.” (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.114)

Savunmanın devamında Yırcalı, Başsavcının Tahkikat Komisyonu ve Salahiyet Kanununun çıkarılmasına karşı kendisinin mukavemet ettiğini kabul ettiğini, ancak tüm iktidar sürecinde bazı kanunlara müspet oy verdiği için bu karşı duruşun aklanmasına yeterli olmadığını düşündüğünü belirtip, avukatların belirttiği hukuki boyutlara girmeyeceğini kendi şahsi tutumu ile ilgili noktaları açıklayacağını söyler (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.118). “Şahsi Tutumum ve Denetleme İle İlgili Noktalar” başlıklı üçüncü kısımda çıkarılan kanunlara neden katıldığını ya da muhalefet ettiğini açıklar. Kanun görüşmeleri sırasında nasıl bir tutum sergilediğini anlatır. Savunmasında ifade ettiğine göre Yırcalı, hükümette ya da genel kuruldaki kanun görüşmelerine itirazlarını yaparak iştirak etmiş, çıkan sonuçlara göre oyunu kullanmış, bazen muhalefette de olsa Hükümet ve Grup çoğunluğunun aldığı karara uymak zorunda kalmıştır. Kanun görüşmelerine dair örnek olaylarla savunmasını destekleyen Yırcalı, Kasım 1959 ile 27 Mayıs 1960 dönemine ilişkin ayrı bir başlık açarak olayları maddeler halinde anlatmıştır. “Kasım 1959-27 Mayıs 1960 Davranış ve Denetleme” adını verdiği kısma Yırcalı Muhalefet Lideri İsmet İnönü’nün çıktığı yurt gezisinden söz ederek başlar. İnönü’nün bu gezisindeki ağır konuşma ve tahrikleri nedeni ve kanunu çiğneme teşebbüslerine karşı DP’lilerin de karşı bir yürüyüşe yönlendirilmelerine karşı çıkararak “Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Kanunu” nun kaldırılmasını istediğini, arkadaşları ile birlikte bunu Genel Kurul’da görüşmek üzere başvuruda bulduklarını hatta bunun 28’lik takrirden de geçtiğini belirtir. Bu hadiseyi genel tavrını

örneklendirmek için anlatmış, parti içinde nasıl bir mücadele verdiğini on üç başlık altında anlattığı olaylarla savunmasında aktarmaya çalışmıştır. DP içerisinde muhalefet ederken düşündüğü tek şeyin seçimlerle kazandığı Türk milletine hizmet etme şerefının manevi sorumluluğu ile çalıştığını belirtir (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.134).

Son olayları “sosyal gelişmenin ateşli krizleri” olarak kabul etmek gerektiğini belirten Sıtkı Yırcalı olayların manevi sorumluluğunun “950’de millet emanetinin ellerine teslim edildiği muhalif ve muvafık” hepsine ait olduğunu vurgular. Olayların çıkmasında muhalefeti de suçlar, seçimlerle işbaşına geçmek nasibi milletçe kesilen olarak sıfatlandığı muhalefeti “ekşidiler, küstüler, evde kalmış yaşlı kızlar gibi sinir buhranlarına kapıldılar” sözleriyle anar. Ve iktidarın yanlışlarının müsebbiplerinden biri olarak muhalefeti gösterir. İktidar sahibi olarak DP’nin yavaş yavaş kendine olan inanç ve güvenini kaybettiği, ileri yararsız hareketlerle yeni bir denge kurmaya çalıştığını anlatır. Hatalarının kusurlarının bulunabileceğini belirten Yırcalı ancak bu yaşananlara asla “vatana hıyanet” denilemeyeceğinin altını çizerek (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.135). Yırcalı sözlerini “sanıklar susunca yargıçlar, yargıçlar susunca kamuoyu ve yüzyıllar boyunca tarih konuşur. Yargıçlar için en şerefli başarı verdikleri hükmü tarihin diliyle konuşturabilmek ve hem yaşadıkları zamana ve hem tarihe layık olmaktadır. Hakkımda vereceğiniz karar ne olursa olsun, dilek ve umudum onun böyle bir şerefe layık ve memleket için hayırlı olmasıdır” cümleleri ile bitirir (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.39.116.1.136).

Sıtkı Yırcalı’nın savunmasının geneline bakıldığında, olaylar üzerinden açıklamalar yapıldığı görülmektedir. Yırcalı’nın söyleminde on yıllık iktidar boyunca kendisinin sürekli olarak murakabe eden tarafta olduğu vurgusu vardır. Hatalı olaylarda muhalefetin de sorumluluğu paylaştığını bildiren Yırcalı hazırlanan iddianamede muhalefetin söylemlerinin etkisinin görüldüğünü belirtmiş; hatası ile sevabı ile yaptıklarının arkasında durduğunu açıkça dile getirmiştir. Savunma metninde avukat olması nedeni ile hukuk diline hakimiyet, yazarlığı nedeni ile de dili oldukça etkileyici kullanım dikkat çekmektedir.

3.3. Karar

Yüksek Adalet Divanı Karar tutanağında Sıtkı Yırcalı ile ilgili olarak 1950 yılından beri milletvekilliği yaptığı, “Tahkikat Komisyonu kurulması kararı ile Salahiyet Kanunu oylamaları hariç Anayasaya aykırı olan diğer kanunlarla iç tüzük tadiline” olumlu oy verdiği

belirtilir (YADK, AİD: 263). Yırcalı'nın Seçim Kanunu, Kırşehir'in kaza haline getirilmesi, Emekli Sandığı Kanununun 39. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanunların layihalarını bakan olarak imzalaması; Halk Partisi'nin mallarına el konulması kanununu da teklif eden isimler arasında yer alması karara dair açıklamada yer alır. Yırcalı'nın icraatları nedeni ile Anayasayı İhlal Davası'ndan önce görülen Vatan Cephesi ve Radyo davalarında mahkûm olduğu, bu davada yaptığı müdafaaya dair de "Anayasa nizamıyla alakalı olmayıp yapması gereken diğer vazifelerine taalluk etmekte" olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sıtkı Yırcalı'nın savunmasında uzun uzadıya yer verdiği Tahkikat Komisyonu kurulması kararına ve Salahiyet Kanunu'na olumlu oy vermemiş olması, 90'lık ve 28'lik takrirlerde imzasının bulunması mahkeme karar tutanaklarında "cezaî sorumluluğu kaldıracak mahiyette" görülmemiştir. Sıtkı Yırcalı'nın genel siyasi tavrı, ezanın Türkçe okunması kaydının kaldırılması hakkında bir takrir vermesi ve bu takriri grup konuşmalarında desteklemesi, Vatan Cephesi teşkilatını savunur açıklamalarda bulunması "fer'i fail" yani suça yardımcı olarak kabul edilmesine yol açmıştır (YADK, AİD: 263).

Anayasayı İhlal Davası sonucunda Sanık Sıtkı Yırcalı ile ilgili alınan karar tutanakta şu sözlerle yer almıştır:

Anayasa'yı ihlal suçundan 146/3 hükmünce tayin olunan beş sene ağır hapis cezasının 59ncu madde icabınca altıda biri olan on ayın indirilerek dört sene iki ay müddetle ağır hapse konulmasına ve amme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetine, 173ncü maddeye tevfiқан muayyen cezanın üçte biri olan bir sene dört ay yirmi gün müddetle Balıkesir'de umumi emniyet nezareti altında bulundurulmasına 152 lira maktu harcın alınmasına oy çokluğu ile (Hıfzı Tüz, Abdullah Üner ve Selman Yörük beraat reyindedirler) (BCA, Fon Kodu: 10.09.0.0.105.330.1; YADKSUK, AİD: 19).

Sonuç

Sıtkı Yırcalı avukat olarak başladığı mesleki hayatına gazetecilik, yazarlık, çevirmenlik gibi pek çok meziyetleri sığdırmış, DP saflarında başladığı siyasi hayatında da dik duruşu, net söylemleri ile takdir kazanmıştır. DP iktidarı sürecinde bakanlık da dahil olmak üzere pek çok önemli görevler üstlenen Sıtkı Yırcalı Demokrat Parti Meclis grubunun tamamının yargılandığı Anayasayı İhlal Davası ve Gayrimeşru Servet İktisabı davaları başta olmak üzere Usulsüz Değirmen Davası, Halkı Silahlandırma ve Görevi Kötüye Kullanma Davalarında yargılanmıştır. Anayasayı İhlal Davası en uzun süre devam eden ve içeriğinin genişliği ile en fazla dikkat eden davadır. Yırcalı'yı

Anayasayı İhlal Davasında en fazla rahatlatan husus, iktidar yıllarında zaman zaman DP yöneticilerine karşı takındığı muhalif tutum olmuştur. Anayasayı İhlal davasının en önemli başlıkları haline gelen Tahkikat Encümeninin kurulması ve Salahiyet Kanununun çıkarılması noktasında çekimser kalan hatta 90'lık ve 28'lik tavrıyla aykırı fikirlerini toplu olarak açıklayan grubun önde gelen isimlerinden olan Yırcalı dava sırasında bu argümanlar üzerinden bir savunma gerçekleştirmiştir. Savunmasındaki edebi, etkileyici tutumu dava dosyaları incelendiğinde ve diğer vekillerle kıyaslandığında dikkat çeken Yırcalı kusurlarının olabileceğini ancak asla “vatana ihanet” etmediğini üstüne basarak belirtmiştir. Dava sonucunda dört yıl civarında bir ceza alan Yırcalı'nın bu süreçten sonra da siyasi hayattaki faaliyetlerinin devam etmesi, bu davanın O'nun siyasi itibarı açısından bir soru işareti yaratmadığı ya da yaptığı savunmadaki sözlerinin inandırıcılığı konusunda bir eksiklik olmadığı yönünde yorumlanabilir.

Kaynakça

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları, 3 Temmuz 1953.
Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları, 24 Ocak 1956.
Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları, 13 Haziran 1956.
Resmî Gazete
TBMM Olumluk Kâğıdı-Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, (1950).
Dönem IX.
TBMM Tercüme-i Hal Varakası, (1954). Dönem X.
TBMM Zabıt Cerideleri Yüksek Adalet Divanı Kararları Sonuç ve Uygulama Kısmı: Anayasayı İhlal Davası.
Yüksek Adalet Divanı Kararları: Anayasayı İhlal Davası, (Esas No: 1960/1).
Yüksek Adalet Divanı Tutanakları: Anayasayı İhlal Davası, (Esas No: 1960/1). Ayn Tarihî
1950-1965 Milletvekili ve 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonucu. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1966.
Ahmad, F.-B.T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara.
Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix yay.
Arıkan, M. (2002) “27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası İddianamesi Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler”, *Türkler*, C. 17, Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye yay, 74-84.

- Aslan, Z. (2013). Osman Turan'ın Siyasetçi Kimliği ve Yassıada'da Yargılanması (1954-1961), *Turkish Studies*, 8/7, 17-31.
- Aslan, Z. (2015). Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Hüseyin Pertev Sanaç (1954-1961). *Karadeniz Araştırmaları*, Kış, S.48, 111-123.
- Aydın, F. (2014). *Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Babaoğlu, R. (2017). İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 371-402.
- Çakırbaş, A. (2019). Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Aleksandros Hacıpulos'un Anayasayı İhlal Davasında Yargılanması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 176-193.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge kitabevi.
- France, P.M. (1965). *Çağımızın Cumhuriyeti*. Yırcalı, S. (Çev.). İstanbul: Remzi yay.
- Gevgilili, A. (1981). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Altın Kitaplar yay.
- İpekçi A.- Coşar Ö.S. (1965). *İhtilalin İçyüzü*. C.1, İstanbul.
- Öztürk, K. (1998). *Türk Parlamento Tarihi-TBMM IX. Dönem 1950-1954*. VII. Cilt, Ankara. *TBMM Albümü 1920-2010*, 2.Cilt (1950-1980). (2010). Ankara.
- Tuna, I. (2017). Demokrat Parti Edirne Milletvekili Rükneddin Nasuhioğlu'nun Anayasayı İhlal Davasında Yargılanması: Suçlamalar ve Savunma. *History Studies*, 9, December, 155-166.
- Turan, Ş. (2002). Türkiye'de Cumhuriyet ve Demokrasi Kültürü. *Cumhuriyet ya da Demokrasi*. (Yay. Haz. Ozankaya, Ö.). Ankara: Kültür Bakanlığı yay.
- Yırcalı, S. (1959a). *Kilitlenmiş Dünya*. Ankara: Ajans Türk yay.
- Yırcalı, S. (1959b). *Üçüncü Katın İnsanları*. Ankara: Ajans Türk yay.
- Yırcalı, S. (1965). *Battıya Kalkan Tren*. Ankara: Yet yay.
- Yırcalı, S. (1966). *Narlı Kahvede Deli Divane*. Ankara: Yet yay.
- Yırcalı, S. (1985). *Toprak Gemi*. Ankara: Ajans Türk yay.
- Yüksel, E. (2016) Refik Koraltan'ın Anayasayı İhlal Davasında Yargılanması: Suçlamalar ve Savunma. *Selçuk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40, 373-395.
- Balıkesir Postası

Cumhuriyet
Milliyet
Ulus
Yeni Asır